

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Interessant maar eenzijdig overzicht

Brink, G. van den

Citation

Brink, G. van den. (2010). Interessant maar eenzijdig overzicht. *Nederlands Dagblad*, 01-08-2010, Het Katern 4. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/16507>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/16507>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Interessant maar eenzijdig overzicht

2000 jaar theologie - deel II

Friedrich Wilhelm Graf (red.), Uitg. Boom, Amsterdam 2009, 335 blz. € 39,95

DOOR GUSBERT VAN DEN BRINK

Natuurlijk is het verrassend en vernieuwend om in een overzicht van grote christelijke denkers eens iemand op te nemen die je er niet direct in zou verwachten. Misschien zijn we zozeer gewend geraakt aan dezelfde telkens terugkerende bekende namen (Augustinus, Luther, Calvin, Barth, et cetera), dat we anderen die ook veel betekend hebben voor de doordenking en verantwoording van het geloof ten onrechte dreigen te vergeten. Net als op andere terreinen praten we elkaar ook in de theologie gemakkelijk na, terwijl het er toch altijd op aankomt om met de inwoners van Berea (Handelingen 17:11) zelf te onderzoeken of de dingen die anderen ons vertellen ook kloppen.

Vanuit dit gezichtspunt is het niet verkeerd dat de Münchense dogmaticus Friedrich Wilhelm Graf in zijn overzicht van belangrijke christelijke theologen ook enkele wat minder bekende denkers die niettemin in hun tijd zeer invloedrijk waren naar voren heeft willen halen. Zo komen we in

het tweede deel van zijn overzichtswerk een schets tegen over de jezuleet Joseph Kleutgen, die in de tweede helft van de negentiende eeuw op de achtergrond van het kerkelijke leven werkzaam was, maar ondertussen wel zijn stempel drukte op het eerste Vaticaans concilie en in Rome een bepalende rol speelde bij het vaststellen van de 'index' - de lijst van voor rooms-katholieken verboden boeken.

Herwaardering

Juist omdat het om een wat minder bekend theoloog gaat, is het bijzonder boeiend en leerzaam om van zo'n hoofdstuk over Kleutgen kennis te nemen. De schrijver van het betreffende opstel, Peter Walter, maakt aannemelijk dat niemand meer invloed heeft gehad op de belangrijke herwaardering die de rooms-katholieke theologie destijds gaf van middeleeuwse scholastieke auteurs als Thomas van Aquino, Duns Scotus en anderen dan hij. Tegenover de moderne filosofie (Fichte, Hegel etc.) werd onder Kleutgens leiding een dappere en indrukwekkende poging ingezet om de 'oude filosofie' te revitaliseren met het oog op de eigen tijd - een poging die overigens opvallend parallel liep met de opkomst van het 'neo-calvinisme' onder Kuyper in onze protestantse contreien.

Hoe fraai Grafts keuze voor iemand als Kleutgen dus ook is, toch is het totaalplaatje dat in het tweede deel van zijn werk ontstaat niet overtuigend. Dat tweede deel bestrijkt de zeventiende tot en met de twintigste eeuw, en biedt in totaal zeventien portretten, getekend volgens een vaste drieslag: leven - werken - invloed. Van de besproken denkers komen er maar liefst twaalf uit Duitsland. Eén is afkomstig uit Denemarken (Kierkegaard - formeel gesproken natuurlijk geen theoloog maar filosoof), twee uit Frankrijk en twee uit de Verenigde Staten. Maar ook die laatsten - de gebroeders Reinhold en Richard Niebuhr - hebben weer een Duitse achtergrond.

Kon men in deel I nog een evenwichtige spreiding waarnemen qua afkomst en culturele setting van de besproken theologen, in dit tweede deel is het allemaal wel zeer germanocentrisch geworden. Engeland bijvoorbeeld heeft gedurende al die eeuwen kennelijk geen enkele theoloog voortgebracht die zich met de besprokenen kan meten (maar men denke eens aan een John Henry Newman!) - laat staan Nederland, of de niet-westerse landen. Heeft Graf misschien niet al teveel verder gekeken dan zijn neus lang is?

Er is nog iets anders wat daarop wijst. Wanneer we theologen om wie men in zo'n overzicht eenvoudig niet heen

kan (Barth, Rahner, en wellicht inderdaad ook de Niebuhrs) even buiten beschouwing laat, dan is het totaalplaatje dat van de overigen oprijst wel heel erg liberaal gekleurd. We komen de Franse voorloper van de historische bijbelkritiek Richard Simon tegen (origineel, maar Simon was zonder twijfel vele malen minder invloedrijk dan zijn orthodoxe tijdgenoot Pascal), verder de vader van Pentateuchkritiek Julius Wellhausen, de rooms-katholieke modernist Alfred Loisy, vertegenwoordigers van de burgerlijk-liberale cultuur als Adolf von Harnack en Ernst Troeltsch, en dan natuurlijk nog klassiek-vrijzinnige namen als Schleiermacher, Bultmann en Tillich.

Spiegelbeeld

Doordat nog levende auteurs van deelname werden uitgesloten, vallen meer orthodox georiënteerde Duitse theologen als Moltmann, Pannenberg en Jüngel echter weer buiten de boot! Al met al is de grootste gemene theologische deler die ontstaat zodoende een soort spiegelbeeld van het type protestantisme waar Graf zelf ook een representant van is. Ik moest dan ook even denken aan de zogeheten *Leben Jesu Forschung* van de negentiende eeuw, de pogingen om een biografie van Jezus te schrijven waarbij de resultaten telkens een wonder-

baarlijke gelijkenis vertoonden met de idealen van de betreffende biografen... Het trieste is in dit geval dat juist de wat elitaire liberale theologie die Grafts overzicht domineert het culturele pleit inmiddels volstrekt verloren heeft. Het is immers bij uitstek dit type christelijke theologie dat ten prooi is gevallen aan de secularisatie en in Europa nauwelijks toekomst meer heeft.

Geleerdenjargon

Voeg daarbij dat de Nederlandse vertaling nogal schools en academisch is uitgevallen, doordat geen pogingen ondernomen lijken om lange Duitse zinnen in tweeën te knippen of het Duitse geleerdenjargon in eenvoudiger taal weer te geven, en het zal duidelijk zijn dat dit boek geen aanbevelenswaardige binnenkomer vormt voor wie enthousiast is geworden over theologie en er graag wat meer van wil weten... Dit ondanks de prima verzorging die uitgeverij Boom het boek meegegeven heeft, met een speciaal toegevoegd overzicht van Nederlandse literatuur (waarin het veel toegankelijker overzichtsboek van A. van de Beek opvallend genoeg dan weer ontbreekt). Zelfs aan een lijstje met relevante weblinks is gedacht - maar dat alles kan mij toch niet vermurwen om dit boek alsnog sterk aan te bevelen.